

КІРАЎНІК ФАЛЬКЛОРНАГА КАЛЕКТЫВУ ЯК ТРАНСЛЯТАР ТРАДЫЦЫЙНАЙ КУЛЬТУРЫ

Апошнім часам на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь актыўна пашыраецца фальклорны рух, аднім з удзельнікаў якога з'яўляецца Гомельская маладзёвая краязнаўчая грамадская арганізацыя (далей – ГМКГА) «Талака». Праца з калектывам пачалася вясной 2010 года, сістэматычныя заняткі – з верасня таго ж года.

Складаецца калектыў з гарадской і вясковай моладзі, што атрымлівае адукацыю і працуе ў Гомелі. Узрост удзельнікаў дазваляе выконваць амаль усе жанры традыцыйнага песеннага фальклору (калі параўнаць з працай з дзецьмі, то там узнікаюць узроставыя абмежаванні). Праўда, з-за таго, што большая частка каляндарна-абрадавых песень – жаночыя, без увагі могуць заставацца хлопцы. Але гэтая праблема здымаецца пазаабрадавымі жанрамі.

Крыніцы папаўнення рэпертуару – экспедыцыйныя матэрыялы ГМКГА «Талака» (трэба адзначыць, што ўдзельнікі калектыву актыўна займаюцца экспедыцыйнай дзейнасцю), архівы ГМКГА «Талака», Рэспубліканскай моладзёвай грамадскай арганізацыі «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства», аддзела традыцыйнай народнай творчасці ўстановы «Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці», асабісты архіў кіраўніка.

Геаграфія вывучаемых песень – тэрыторыя Гомельскай вобласці, на якой сыходзяцца Палессе і Падняпроўе. Вядома, не вельмі лёгкая задача вывучаць такія розныя спеўныя манеры гэтых рэгіёнаў, аднак, тым большае задавальненне, калі мэта дасягаецца. Так, адна з дзяўчын з радасцю і нават гордасцю адзначыла, што мы можам пацягацца з бабулямі-носьбіткамі, калі чарговы раз праслухоўвалі палявы запіс песні.

Рэпертуар падбіраецца сезонна, «па запатрабаванні». Перад Калядамі развучваюцца калядныя песні, перад Гуканем вясны –загуканні, веснавыя карагоды і г.д. Пры такой арганізацыі працы ва ўдзельнікаў ёсць канкрэтная матывацыя – вывучыць твор, каб потым выканаць яго на свяце, імпрэзе.

Трэба адзначыць, што пры вывучэнні аўтэнтычнага фальклору самым аптымальным варыянтам з'яўляецца – сістэма вуснага навучання, якая варыянце выглядае прыкладна так:

- пошук і тэхнічная апрацоўка аўдыязапісаў;
- расшыфроўка тэкстаў і складанне спеўнікаў са словамі;

- развучванне песень з аўдыязапісаў і з голасу. Як паказвае практыка, на пачатку навучання значна лепш успрымаецца матэрыял з «жывога голасу», чым з запісу, а на больш позніх этапах можна больш працаваць з аўдыя;

- «натуральны адбор» рэпертуару – не ўсе песні «прыжываюцца» ў калектыве – дзе тэкст не падабаецца, дзе напеў пакуль што ўспрымаецца складана, але такія песні не «выкідваюцца» назаўсёды, а проста адкладваюцца на наступны раз. Існуюць меркаванні, што трэба падбіраць адпаведны творчым здольнасцям выканаўцаў рэпертуар [1, С. 26]. Аднак, калі бярэцца больш складаны твор (вельмі часта па запыце саміх спевакоў), удзельнікам калектыву даводзіцца вынаходзіць новыя асабістыя магчымасці для выканання. Як ужо адзначана, калі патрэбнага ўзроўню не атрымліваецца дасягнуць адразу, да гэтага твору можна вярнуцца пазней;

- выкананне вывучанага на свяце, імпрэзе;
- узнаўленне на наступны год старога рэпертуару і папаўненне яго новымі творамі.

Навучанне мы праводзім без прымянення нотнай сістэмы, якая не адаптавана да беларускай спеўнай традыцыі. У нас няма падзелу на партыі, ніжнія і верхнія галасы. Безумоўна, галасавы апарат кожнага чалавека ўнікальны, мае свае асаблівасці, у тым ліку і тэсітурныя. Аднак строгае замацаванне за нейкай вызначанай партыяй забірае ў чалавека свабоду выканання, заціскае ў пэўных рамках. Гэта немагчыма ў беларускай спеўнай этнафоніі, для якой характэрная ўнутраная свабода – імправізацыйнасць мелодыкі, рытмікі, галасавядзення. Менавіта гэтая імправізацыйнасць – вытанчаная мелізматыка, нетэмпераванасць музычнага строю, невялічкія адхіленні ў метрытме – стварае асноўную праблему пры натаванні. Пры выпісанні ўсіх гэтых тонкасцей нотны тэкст становіцца вельмі складаным для прачытання. Калі ж успрыняць адбываецца вусным шляхам, навучыць апісаным асаблівасцям намнога прасцей, вядома, пасля ўсведамлення чалавекам асноўных характэрных рыс, «законаў».

Песні нашага рэпертуару мы імкнемся выконваць адрасна, падстаўляючы імёны знаёмых. Напрыклад, у працэсе развучвання карагоду «Ні лятай-ка, галачка» абраду Ваджонне і пахаванне стралы в. Неглюбка [I] замест Ляксеікі Васіллявіча і Воленькі Іванаўны мы падставілі імёны нашых сяброў. Такім чынам значна ўзрасла зацікаўленасць выканаўцаў і больш дзейным стала навучанне. Потым, пры ўдзеле ў абрадзе ў Неглюбцы, мы вярнулі першапачатковыя імёны, каб не было адрозненняў ад варыянту, які спяваюць мясцовыя выканаўцы.

Лічым істотным адзначыць, што калядныя песні таксама трэба выконваць адрасна, падстаўляючы імёны тых людзей, каму спяваецца віншаванне. У ГМКГА «Талака» склалася традыцыя шчадравання 13 студзеня на цэнтральным рынку г. Гомеля. Зразумела, што шматразовае выкананне адных і тых жа песень

паступова надакучае. Таму ўдзельнікі калектыву пачынаюць крыху змяняць словы, прыдумваць новыя радкі. Так, адзін спявак расказаў, як калісьці на рынку спелі ў шчадроўнай песні пра мандарыны. Мы лічым, што такі сродак актуалізацыі традыцыі мае месца быць.

Каб разабраць сэнс тэксту карагоду «Як успашым мы полячка» (Ваджэнне і пахаванне стралы, в. Неглюбка) [11], мы «пераклалі» яго на сучасную мову:

Арыгінал	Пераклад
<p>Як успашым мы полячка, Эй, полячка, эх, ці мне, полячка. Як пасеем мы семячка. Маё семячка лучшэ ўсех. Як унадзіўся чыйсь казёл. Як вазьму ж(ы) казла за рага, Павяду ж(ы) каз(ы)ла да тарга, Вазьму ж(ы) за казла тры рубля, Вазьму за рубля тры зялля: Перва зяліла – бяліла, Другая зяліла – чарніла, Трэця зяліла – красіла. Я й бялілячкам набялюсь, Я й чарнілячкам начарнюсь, Я ж красілячкам накрашуся.</p>	<p>Дзяўчына засеяла поле. Туды павадзіўся нейкі казёл. Гаспадыня праявіла прадпрымальніцкія рысы: казла прадала, а на атрыманыя грошы набыла добрую касметыку.</p>

У выкананні песні значная роля належыць зачынальніку. Ён задае вышыню гуку, тэмп, настрой, «вядзе» за сабой калектыву на працягу ўсяго твору. Напачатку развучвання ролю зачынальніка павінны выконваць больш здольны спявак, якому трэба лепш за ўсё арыентавацца ў творы. У нашым выпадку – гэта кіраўнік калектыву. Для актывізацыі працэсу можна выкарыстоўваць пачарговае запяванне радкоў. Калі песня ўжо дастаткова развучаная, вызначаецца «адказны» за яе. Гэта можа быць чалавек, які найбольш пранікнуўся песняй і лепш за іншых перадае характар твору. У выпадку, калі выкананне песні ідзе з інструментальным суправаджэннем, роля зачынальніка ўскладаецца на музыку ці на музыку разам з адным са спевакоў.

На рэпетыцыях кіраўнік павінен ствараць добры творчы настрой. Напрыклад, падчас спеваў на нашых занятках некаторыя ўдзельнікі займаюцца вышыўкай, вязаннем. Гэтым дасягаецца атмасфера, блізкая да традыцыйных вячораў, попрадак, калі за працай гучалі песні.

Безумоўна, самы лепшы сродак навучання – спевы ў натуральных умовах разам з носьбітамі. Так, падчас абрадавага свята з’яўляецца патрэбны настрой, матывацыя. Калі на вуліцы ці ў полі ў час абраду выконваецца пэўны твор, спевакам становіцца зразумелая дынаміка песень, здымаецца псіхалагічнае напружанне, адцягваецца ўвага ад тэхнічных цяжкасцей выканання. Часта ў такіх абставінах чалавек і не заўважае, што даволі лёгка робіць тое, што яму здавалася недасягальным. Напрыклад, падчас абраду Ваджэнне і пахаванне стралы ў в. Неглюбка Веткаўскага раёна пра спявачку, якая ўпэўнена казала, што яна альт, запыталі, што за дзяўчына з такім моцным і прыгожым высокім голасам.

Асаблівае функцыянаванне нашага калектыву заключаецца ў вывучэнні розных праяў народнай творчасці, якія ў натуральным асяродку неаддзельны ад аднаго. Так, на Каляды разам з песнямі мы рыхтавалі батлеечнае прадстаўленне па традыцыйным сюжэце пра цара Ірада. Традыцыйныя святы, што арганізуе ГМКГА «Талака», не абыходзяцца без побытавых танцаў, якія загадзя развучваюцца на спецыяльных занятках.

Праца з маладзёвым фальклорным калектывам – справа адказная. У ёй немагчымыя фальш і хлусня, якія адразу будуць заўважаны ўдзельнікамі. Фальклор – гэта глыбокая жывая з’ява, старыя песні захоўваюць актуальнасць, і тыя людзі, якія дакрануліся да яго праяў, часта адкрываюць для сябе невядомы свет, які іх усё больш зацягвае. Паступова мяняецца паўсядзённае жыццё чалавека: стыль адзення, яго знешні выгляд (напрыклад, дзяўчаты адрощваюць доўгія валасы, каб заплетаць косы, часцей апранаюць спадніцы). Задача кіраўніка фальклорнага калектыву бачыцца нам як раз у тым, каб дапамагчы ўбачыць сучаснасць і глыбінню традыцыйнай спадчыны як удзельнікам калектыву, так і глядачам.

Спіс літаратуры:

1. Аляхновіч, А.М., Сучкоў, І.І. Методыка асваення фальклорнай спадчыны : дапам. для фалькл.-этнагр. калектываў ; рэд. Л.Ф. Савіцкая. – Мінск, 1998. – 30 с.

Пашпартызацыя песень:

1. Зап. у в. Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці ў 2003 г. ад групы жанчын. Архіў ГМКГА «Талака».
2. Зап. Калацэй В.В. у в. Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці ў 2005 г. ад групы жанчын.